

Частина перша. Коли дощ пахне небом

У дітей нема ні минулого, ні майбутнього, зате, на відміну від нас, дорослих, вони вміють користуватися сьогоденням.

Жан де Лабрюєр

Яків Якович вийшов з кабінету, тихо, щоб не порушити сон дітей, причинив за собою двері й спустився у вітальню. Там була його сестра Наталія. У руках жінки тихо і монотонно постукували спиці, нитки для в'язання вона поклала собі у пелену. Побачивши брата, жінка відклала спиці.

— Зроби нам чаю, Наталочко, посидимо, поговоримо, — попросив чоловік. — Якщо можна, то з чебрецем та м'ятою.

— Можна! А чому б і ні? — промовила Наталія, підводячись.

Вони сиділи за столом неподалік каміна, попивали запашний чай з м'ятою та чебрецем. У маєтку нарешті запанувала тиша, і було лише чути, як тихо потріскують сухі поліна.

— Я хочу тобі подякувати, — неголосно промовив Яків Якович. — Лізонька без тебе не впоралась би ніяк. До речі, як там Марійка?

— Вередувало немовля, хоча й ніби вже одужало від застуди, але зараз, дякувати богу, заспокоїлося. Я його заколихала, тож спить. Та й Ліза притомилася з дітьми за день, рано лягла відпочивати.

— Нехай відпочине, їй нелегко зараз, — сказав чоловік. — Поліньці ледь минув рік, а вже Марійка народилася. Та й один переїзд з Терebenьок до Хмільника чого вартий. Без твоєї допомоги, сестро, ми б тут загнулися.

— Ну-у-у, — протягнула жінка і тихенько задоволено усміхнулася, — не одна я тут справляюся: он є і нянька, і куховарка, і конюх.

— Але ж ти не заперечуватимеш, що моя Лізонька нічого не тямить у домашньому господарстві й воно тримається на тобі? — спитав Яків Якович, кинувши погляд на сестру.

— Та якось вже даю раду, — погодилася сестра. — Лізу не можна у тому звинувачувати. Вона ж походить з аристократичної родини Туманських, жила не у нашій глушині, а в самому Петербурзі, й лише смерть батьків змусила її переїхати на хутір. Лизавета Федорівна — пещена петербурзька панночка, тож чи могла вона знатися на свинях, конях та городині?

— Та я все розумію і ні в чому Лізоньку не звинувачую. Вона хороша, турботлива мати, весела, жвава і кохає

мене, — промовив задумливо чоловік. — До заміжжя Лізонька часто приїздила на Чернігівщину, часто гостювала у своїх аристократичних родичів Миклашевських, Кочубеїв, Владиславових, які опікувалися нею, — поринув він у спогади.

— Еге ж! Турбувалися і намагалися віддати її заміж за якогось багатого поміщика, — нагадала жінка.

— А Лізонька вчинила, як вони казали, «неблагорозумно», покохавши мене, дрібноземельного дворянина, — усміхнувся чоловік. — Ось така вона, доля!

— Вона не могла не помітити твій розум, та й сам ти, брате, відрізнявся від вульгарних російських офіцерів. Дивлячись на тебе та Лізоньку, поволі задумуєшся, що не завжди у статках щастя, — промовила жінка. — Ти на дружину ледь не молишся.

— Я ж люблю її. Як інакше?

— Та бачу ж, не сліпа. Ви ніби створені одне для одного, хоча такі різні. Зізнаюся, коли ви вирішили побратися, то не вірила, що будете разом такі щасливі, а ви й у театри разом, і по гостях, і вдома, як два голубки. Шкода, що батько Лізоньки Федір Осипович, царство йому небесне, не побачив своїх онучок. Гарні дівчатка у вас, красиві, як квіточки, от тільки погано, що Марійка часто хворіє, — сказала Наталія і зітхнула.

— Нічого, переросте! — впевнено промовив Яків Якович.

Вони помовчали, допили чай, і жінка, прибравши зі столу чашки, знову взялася за спиці, які тихенько зацокали у вправних руках.

— Якове, от скажи відверто: ти не шкодуєш, що пішов з військової служби?

— Наталочко, я живу так, щоб ніколи не шкодувати за минулим. Усе склалося так, як мало бути. Я пішов зі служби у 1825 році, одружившись з Лізонькою, і відтоді служу

по різних економіях за управителя у графа Олександра Григоровича Кушелева-Безбородька. Жодного дня не пошкодував. Робота відповідальна, і доводиться багато працювати, але ж сам граф ставиться до мене з великою повагою і довірою. У нього скрізь має бути довірена особа. Я почав у графа служити із самого початку, відтоді, як у 1825 році Олександр Григорович у Макошиному заклав плантації цукрового буряку, — згадував Яків Якович. — До речі, він один із перших в Україні відкрив цукровий завод! — не без гордості промовив чоловік. — Першопрохідникам завжди нелегко, і я йому допомагаю.

Наталія про себе усміхнулася, згадавши, що якимось від гостей Бартошів випадково почула, як поза очі брата називали «іпохондриком». Жінка не могла цілий місяць допетрати, що то за слово таке. Сказати про це Якову не наважувалася, бо хтозна, що воно означає. «Може, якесь лайливе чи образливе слово? — розмірковувала Наталія. — У родині Якова панує благодать, то нащо забивати все хороше якимось дурнувтим і незрозумілим словом?»

— Ой! Та чи мені знати ваші заводи та цукроварні? — тихо засміялася жінка, і її носик, подібний качиному, став схожий на плескату картоплинку. — Мені б з господарством упоратися та дівчаток Лизаветі Федорівні допомогти викохати.

— Сестро, ти у мене найкраща! Ти це знаєш?

— Та йди вже, Якове, відпочивати! — задоволено промовила жінка і додала: — Завтра підхопишся ні світ ні зоря і будеш весь день на ногах. А ноги не казенні, й у коняки їх не позичиш.

* * *

Якову Яковичу не були до душі численні поїздки до родичів Лизавети Федорівни, не подобалося бувати й на

балах. Шумні компанії, в яких вели світські бесіди, обговорювали останні події й не проминали нагоди попліткувати, його втомлювали. Проте Яків Якович добре розумів свою дружину, яка вважала себе аристократкою і прагнула дотримуватися тих звичок, хотіла спілкуватися і бути в центрі уваги. До чого тяжіла і його душа, і Лізи, і навіть Наталії, так до вистав у театрі², який вони обожнювали та намагалися не пропускати нові прем'єри, а після вдома згадували й обговорювали гру акторів і саме дійство. Лізонька з гордістю згадувала розповідь діда, Осипа Григоровича Туманського, який грав з 1751 року в театрі в палаці Кирила Розумовського у Глухові.

Якову Яковичу були до душі вільні від роботи вечори, коли вся родина збиралася у великій, теплій і затишній вітальні разом.

— Що у нас нового, любий? — зазвичай запитувала Лізонька, коли чоловік приносив свіжі газети та журнали.

— Зараз дізнаємося, — говорив він, зручно вмостившись біля столу.

Ліза брала п'яльці, заправляла нитку в голку й починала вишивати. Наталія в'язала або спицями сукеньки та кофтинки для дівчаток, або гачком капелюшки від сонця. Полюбляла жінка прикрашати меблі власноруч зв'язаними мережаними серветками.

Марійка та Полінька забавлялися іграшками на килимі посеред кімнати. Біля Марійки була нянька Параска — донька економки Катерини Афанасіївни, дівчина лагідна, добра, яка мала гарний голос і знала безліч українських народних пісень. Покінчивши зі справами, за старшою Полінькою приглядала економка Катерина, яку називали ідеальною кріпачкою. Вона була працьовита, хвацька у господарстві — справжня права рука Наталії.

Яків Якович почекав, поки у кімнаті стихне, розгорнув газету і почав вголос читати новини з передовиці. Коли

закінчував, вони починали обговорювати події, про які йшлося на сторінках, тому чоловік читав наступну статтю.

Яків Якович робив невеличку перерву, щоб пригубити узвару з грушками та медом, при цьому поглядав на дітей. Чорнява Полінька геть відрізнялася від молодшої сестрички. Марійка любила гратися ляльками. Вона то роздягала їх, то вдягала, то пеленала, а старша сестричка мала за улюблену іграшку дерев'яного діда, яким лушили горіхи. Коли ж Полінька брала ляльку, то «варила» обід для неї, годувала з маленької ложечки, вкладала спати в іграшкове ліжечко.

— Я буду працювати, — сказала Полінька, коли помітила, що на неї дивиться батько.

— І що ти, моя бджілочко, робитимеш? — вдавано серйозно спитав Яків Якович.

Мати дівчинки усміхнулася і відірвалася від вишивання.

— Збиватиму масло для діточок, — серйозно, якимось подорослому, відповіла дівчинка.

— А ну ж ну, я подивлюся, як це робиться, — зацікавлено мовила Наталія.

Полінька дістала з картонної коробки дитячі скарби і взялася «збивати» масло на маленькій карафці.

— Бачите, як треба, — сказала дівчинка і поглянула на дорослих.

— У тебе хороше вийшло масло, — похвалив батько, — даси скуштувати, чи добре воно на смак?

— Так! — Полінька взяла маленьку ложечку, принесла батьку. Чоловік вдавано задоволено прицмокнув губами й похвалив доньку. Мати дівчинки розсміялася, дивлячись на них.

— Тепер усе зроблено? — запитала жінка.

— Ні! У мене ще багато роботи, — заявила дівчинка.

— Що ще, Полінько? — поцікавився батько.